

«Согласовано» Заместителем директора по УВР МБОУ СОШ с.Арыг-Узюнский /Шивитпей Н.А./ « » 2023г.	«Утверждено» Директором МБОУ СОШ с.Арыг-Узюнский с.Арыг-Узюнский /Ар-Санаа С.М./ Приказ № « » 2023г.
--	--

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

По родному (тувинскому) языку для 5 класса

Учителя родного языка и литературы

Ондар Шенне Дорбет-ооловны

На 2023-2024 учебный год

Тайылбыр бижик

Тыва дыл – Азия диптиң төвүндө чурттап чоруур түрк дылдыг чоннарның төлээзи болур тыва чоннуң төрөөн дылы. Тыва дыл ук чоннуң аразында кол харылзажылга дылы болуп, ниитилелдин аңгы-аңгы адырларында, эң ылаңгыя культура болгаш эртем төптөрүндө ажыглаттынып болгаш амыдыралдың янзы-бүрү негелделерин хандырып чоруур. Амгы үедө тыва дыл орус дыл-биле чергелештир Тыва Республиканың күрүнө дылы болур. Өөреникчилерни дылга өөредирин оларның долгандыр турар бойдуска болгаш ниитилелге хамаарылгазын база үзел-бодалдарын хевирлээр. Оон аңгыда төрөөн дыл эртеми уругларның логиктиг боданыышкынын, дыл-домаан сайзырадыр.

Өөредилге программазы болгаш өөредилге номнары өөреникчилерге теоретиктиг, практиктиг билиглерни дамчыдарының кол принциптери, методтары, аргалары-биле харылзаалыг. Тыва дыл кичээлдеринге хереглээр сөзүглелдер, өөредилге номнарында бердинген мергежилгелерниң сөзүглелдери чечен чогаалдардан алдынгылаан.

5-9 класстарга төрөөн дыл курузу 1-4 класстарга өөренип эрткен чүүлдерниң дорт уланчызы болур. Ынчангаш башкы өөреникчилерниң эге класстарга төрөөн дылга чүнү эрткенин, кандыг мергежилдер болгаш чаңчылдар чедип алганын эки билир ужурлуг.

Тыва дылды өөредириниң сорулгалары:

- хамааты мөзү-шынар болгаш төрөөн чуртунга ынак болурунга кижизидер, төрөөн дылынга ынак, төрөөн дылын, чүдүлге-сүзүглелин үнелээрин медресеп билиринге, чугаалажып билиринге болгаш төрөөн дылынга даянып тургаш, өске-даа эртемнерни чедишкенин билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерин калбартыр;

- угаан-бодалын болгаш дыл-домаан сайзырадыр, медреселдиг, литературлуг дылдың нормаларын ажыглап тургаш, хостуг чугаалажып, бодунуң бодалын шын чугаалап билиринге чаңчыктырар;

- тыва дылдың билиглерин шингээди алыр, номчаан болгаш дыңнаан чүүлүнүң кол бодалын илередип билер;

- уругларның сөс-домаан байыдар болгаш грамматиканың өске-даа хевирлерин чугаа-домаанга ажыглап шыдаар;

- шингээди алган аргаларын болгаш билиглерин херек кырында амыдыралга ажыглаар.

Тыва дыл башкыларының ажылының кол угланыышкыны:

1. Өөреникчилерни медреселдиг-биле шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарынга өөредирин;
2. Оларга төрөөн дыл болгаш төрөөн чогаал талазы-биле эге билиглерни бээри;
3. Өөреникчилерни ном-биле ажылдаарынга чаңчыктырар болгаш оларның дылга сонургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чүткүлдүүн хайныктырары;
4. Өөреникчилерни мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;
5. Өөренип таныыр чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлап билиринге чаңчыктырары.

Тыва дыл курузунуң өөредилге планында туружу

2019-2020 өөредилге чылында 5-ки класска тыва дылды өөредиринге өөредилге планында неделяда 3 шак көрдүнгөн, ниитизи-биле 105 шакта программаны долузу-биле өөрөткен турар ужурлуг.

Материал-техниктиг болгаш информация-техниктиг хандырылгазы

Уругларның шингээдикчи болгаш чогаадыкчы чоруун сайзырадырын шиитпирлээри-биле янзы-бүрү дидактиктиг, информациялыг материалдарны (энциклопедиялар, словарьлар, Интернет-ресурстар, электроннуг өөредилге ному) дээш өске-даа материалдарны ажыглаарын сүмелээр.

5-ки класстың тыва дыл эртемин өөренигениниң түңнелинде уругларның шингээди алган турар ужурлуг билиглери:

Бот-тускайлаң түңнелдери:

- мөзү-шынары бедик, бот-сайзыраңгай чогаадыкчы кылдыр ажылдап өөренип турар;
- кижиниң амы-тынын «бойдустуң дээди хайыразы» деп үнелеп, оон хоойлуларынга чагыртып, байлаан хумагалап, сайзырадып шыдаар кылдыр хевирлеттинген;

- кижиге бодун тодаргай өг-бүлениң, төрөл-бөлүктүң оглу (кызы), чаагай чаңчылдарның салгакчызы мен кылдыр хевирлеттинери;
- кижиге бодун тускай чоннуң, күрүнениң төлээзи кылдыр санап, ооң мөзү-шынар талазы-биле улусчу ужурларын сагып, салгап, тарадып, аңгы-аңгы чоннарның аразында эп-сеткилди оттуруп, культураларны, шажын-чүдүлгелерни хүндүлөп, кандыг-даа улуска сагыш човаачал кижиге кылдыр кижизиттинери;
- төрөөн чонунуң сүзүктүг ужурларын сеткилинден хүлээр, медресээр, оларны сагыыр, өске улуска тайылбырлап, дамчыдып шыдаар, ол ышкаш хөй националдыг Россияның болгаш делегей чоннарының культуразын ожаап чоруур кылдыр чаңчыккан;
- кижилерге камныг, кадык амыдыралдыг, өске улуска эки улугер бооп шыдаар;
- Төрөөн чуртунга, чонунга ынак, ие дылынга, ада-өгбөзиден дамчып келген ёзу-чаңчылдарына хумагалыг болур;
- Мен Тываның оглу (кызы) мен деп билиишкенин билер, төрөөн чуртунга четтиргенин илередип, төрөөн чурттуг болганын мээ-медресели-биле угаап чоруур;
- 9 үндезин сүзүк системазын угаап билер: кижиге – бойдустуң дээди чаяалгазы, өг-бүлө – кижиниң сүзүү, чоннуң культуразы – кижиниң сузүү, дыл – кижиниң сүзүү, бойдус – кижиниң сүзүү, күш-ажыл – кижиниң сүзүү, эртем-билиг – кижиниң сүзүү (байлаа), кижиниң төрөөн чери (Ада-чурту) ыдыктыг, кижиниң чуртталгазы болгаш кадыкшылы ыдыктыг.

Метапредметтиг түннелдери:

- чүге өөренириниң сорулгаларын билер, ону янзы-бүрү аргалар-биле чедип шыдаар;
- чидиг (берге) айтырыгларны чогаадыкчы арга-биле дилеп тывар;
- кылыр чүвезин сорулгазының аайы-биле планнап, хынап, үнелеп билер;
- өөрөнгө чүүлдерин системажыдып билер;
- янзы-бүрү медээ алыр чүүлдерни тып билер (номнар, орус-тыва, тыва-орус, орфографтыг дээш о.д.ө словарьлар, интернет-курлавыр, энциклопедия, номчулга залдары, библиотекалар, картотекалар дээш);
- херек материалдарны сорулгазының аайы-биле чыып, анализтеп, дамчыдып, таарыштыр ажылгап билер;
- сөзүглелдерни тургузуп, утка-шынарын тодарадып, ооң темазын, идеяын тодарадып шыдаар;
- эртемниң кол билиглерин деңнеп, анализтеп, тодарадып, системажыдып, ылгавыр демдектерин тып билер;
- өске кижиге-биле, эш-өөрү-биле, улуг улус-биле чугаалажып билер;
- кижиге бүрүзүнүң бодалын дыңнап, чөпшээрэжип, эдип билер; бодунуң бодалын тода илередип, бадыткап, үнелээр;
- коллективтиг ажыл үезинде кылыр чүүлүн хуваап, кады ажылдап, бодунуң үлүүн кирип, удур-дедир хынажып билер;
- төрөөн дылының уткаын билер; үнөзүн, чаражын үнелеп билер, сайзырап хөгжээнин медресеп билер;
- тыва дылдың өске эртемнер-биле холбаазын билер, өске эртемнерден янзы-бүрү медээлерни ап, төрөөн дылынга дамчыдар;
- тыва дылда налган шын бижилгениң дүрмнерин өске-даа эртемнерге сагыыр;
- чугаа культуразын тыва дыл кичээлинден дашкаар-даа кижилер-биле чугаа үезинде сагыыр;
- бодунуң чараш, сайзыраңгай чугаазы-биле, байлак сөс курлавыры-биле солун-сеткүүлге, хана солуннарга, материалдар бээр.

Предметтиг түннелдери:

5-ки класстың өөреникчилериниң тыва дылга шингээдип алыр кол-кол билиглери:

- сөстөрни лексика, фонетика, тургузуг, морфология талазы-биле сайгарып билер;
- чүве аттарының, демдек аттарының, сан аттарының уткаын, кол морфологтуг демдектерин, синтаксистиг ролун тодарадып билер;

- укталган чүве аттарын, демдек аттарын, сан аттарын тургузуп, чугаага шын ажыглап билир;
- сөстөрдө 1-5 класстага өөрөнгөн шын бижилге дүрүмнөри таваржып турар черлерни тып, тайылбырлап шыдаар;
- хуу чүве аттарының шын бижилгезин билир;
- сөс тургузуунуң болгаш чогаадылганының сайгарылганын кылыр;
- сөс каттыжышкыннарының уткаын, тургузуун, холбааларын аңгылап, тодарадып билир.

Темалыг планнаашкын

№	Темалар болгаш эгелери	Үлөттинген шактар
1	Кирилде тема	1
2	Эге класстарга өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары.	5
3	Лексика. Чугаа сайзырадылганы.	13
4	Фонетика. Орфография. Графика. Орфоэпия.	22
5	Сөс тургузуу. Сөс чогаадылганы. Орфография.	8
6	Морфология. Чүве ады. Демдек ады. Сан ады. Орфография.	40
7	Синтаксис.	6
8	5-ки класска өөрөнгөнин катаптаары.	8
	Шупту	102

Календарь-тематиктиг планнаашкын

№	Эртер үези		Кичээлдин темазы	Шагы
	План ы- биле	Херек кырын да		
1	3.09		Ч/с. «Чаагай чолум, алдар-адым сенде тудуш, чалгын-чакпам болуп чор сен, Тыва дылым»	1
Эге класстарга өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары – 5 шак				
2	5.09		Сөстүң тургузуу: дазыл, чогаадылга кожумаа, өскертилге кожумаа	1
3	7.09		Үннер болгаш үжүктөр	1
4	10.09		Чугаа кезектери. Чүве ады. Демдек ады	1
5	12.09		Арынның ат оруннары. Кылыг сөзүнүң арыннарга, саннарга, үелерге өскерлири	1
6	14.09		Ч/с. «Чай – солун үе» деп чогаадыг	1
Лексика. Чугаа сайзырадылгазы – 12 шак				
7	18.09		Лексика дугайында билиг. Сөстүң лексиктиг утказы. Тайылбырлыг словарьлар дугайында	1
8	19.09		Чаңгыс болгаш хөй уткалыг сөстөр	1
9	21.09		Сөстүң дорт болгаш доора уткалары	1
10	24.09		Омонимнер, оларнын хевирлери	1
11	26.09		Лексиканың темалыг бөлүктери.	1
12	1.10		Синонимнер дугайында билиг	1
13	3.10		Антонимнер дугайында билиг	1
14	5.10		Табу болгаш эвфемизмнер	1
15	8.10		Ч/с. Сөзүглел-биле ажыл	1
16	10.10		Лексиктиг сайгарылга чурumu	1
17	12.10		Фразеологизмнер азы быжыг сөс каттыжыышкыннары	1
18	15.10		Катаптаашкын. Лексика	1
Фонетика. Орфография. Графика. Орфоэпия. – 21 шак				
19	17.10		Фонетика дугайында билиг. Чугаа органны болгаш чугаа үннери	1
20	19.10		Артикуляция болгаш транскрипция дугайында эге билиг	1
21	22.10		Дылдың үн системазы: ажык болгаш ажык эвес үннер	1
22	24.10		Ажык үннерниң бөлүктээшкени	1
23	26.10		Өк-биле адаар ажык үннерлиг сөстөр, оларны шын бижири	1
24	29.10		Й үннуг ажык үжүктөр (я, е, ё, ю), оларны шын бижири болгаш ажыглаары	1
25	31.10		Ажык эвес үннерниң бөлүктээшкени. Дүлей, ыыткыр, аяар ажык эвес үннер	1
26	12.11		Күштүг, кошкак болгаш эң кошкак ажык эвес үннер	1
27	14.11		Ажык эвес үннерниң үжүктөрүн шын бижири	1
28	16.11		Т-д, п-б деп үннерниң үжүктөрүн шын бижири	1
29	19.11		Ч/с. Чурук-биле чогаадыг (а.74, темалыг чурук)	1

30	21.11		Сөске ажык эвес үннерниң каттыжар чуруму. Сөске ажык эвес үннерниң дөмейлежири	1
31	23.11		Хыналда ажыл. Ажык болгаш ажык эвес үннер (тест)	1
32	26.11		Графика, ооң хевирлери. Алфавит. ь болгаш ь демдектерни хереглээри.	1
33	28.11		Сөс иштингге ажык эвес үннерниң ыткыр болгаш дүлей хевирлериниң солчуру. Сөске кожумактарның немежир чуруму.	1
34	30.11		Слог болгаш ооң хевирлери. Сөстү көжүрериниң чуруму. Ударение дугайында билиг. Тыва дылда ударениениң туружу, хевир	1
35	3.12		Фонетиктиг сайгарылга чуруму	1
36	5.12		Орфоэпия дугайында билиг. Тыва орфоэпияның чугула айтырыглары: нарын сөстөрниң шын адалгазы	1
37	7.12		Катаптаашкын. Фонетика	1
38	10.12		Кичээл-зачет. Фонетика	1
39	14.12		Тест-биле ажыл	1
Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгазы. Орфография. – 8 шак				
40	17.12		Сөстөрниң уткалыг кезектери (морфемалар)	1
41	19.12		Дөс дугайында билиг	1
42	21.12		Өскертилге кожумактары	1
43	24.12		Морфемниг сайгарылга чуруму	1
44	26.12		Катаптаашкын. Сөс тургузуу	1
45	28.12		Сөс чогаадылгазы. Морфологтут (кожумактыг) арга	1
46	14.0		Синтаксистиг арга-биле (ийи дөстүң каттышканындан) чаа сөстү чогаадыры	1
47	16.01		Тест-биле ажыл	1
Морфология. Орфография. - 40 шак				
48	18.01		Чугаа кезектери	1
49	21.01		Чүве адының ниити утказы, грамматиктиг демдектери	1
50	23.01		Тодаргай болгаш туугай чүве аттары	1
51	25.01		Хуу болгаш ниити чүве аттары	1
52	28.01		Хуу чүве аттарын шын адаары болгаш бижири	1
53	30.01		Чүве аттарының бичеледир, чассыдар хевирлери	1
54	1.02		Чүве аттарының саны	1
55	4.02		Чүве аттарының сан кожумактарын шын бижири	1
56	6.02		Чүве аттарының хамаарылга хевир болгаш ооң кожумактары	1
57	8.02		Чүве аттарының хамаарылга кожумактарын шын бижири	1
58	11.02		Үлегерлеп алган чүве аттарының хамаарылга кожумактарын шын бижири	1
59	13.02		Бот-ажыл	1
60	15.02		Чүве аттарының падежтери. Адаарының падежи	1
61	18.02		Хамаарыштыларының падежи	1
62	20.02		Бээриниң падежи	1
63	20.02			1

			Онаарының падежи	
64	22.02		Турарының падежи	1
65	25.02		Үнеринин падежи	1
66	27.02		Углаарының падежи	1
67	29.02		Чүве аттарының падеж кожумактарын шын бижири	1
68	3.03		Үлегерлеп алган сөстөрнүн сан, падеж хевирлерин шын бижири	1
69	5.03		Чүве адының морфологтуг сайгарылгазы	1
70	7.03		Катаптаашкын. Чүве аттары	1
71	10.03		Ч.с. «Мээң төрээн черим» деп чогаадыг-чурумал	1
72	12.03		Демдек ады. Демдек адының грамматиктиг утказы	1
73	14.03		Демдек аттарының тургузуунун аайы-биле бөлүктери болгаш чогаадылгазы	1
74	17.03		Ч.с. Эдертиг «Хам дыт» (ЭЧ А.А.Алдын-оол,а.109)	1
75	19.03		Шынарының демдек аттары, оларның чадалары	1
76	21.03		Демдек аттарының темалыг бөлүктери	1
77	24.03		Хамаарылганың демдек аттары	1
78	26.03		Демдек адының синтаксистиг хүлээлгеzi	1
79	28.03		Катаптаашкын. Демдек аттары	1
80	7.04		Сан адының утказы	1
81	9.04		Сан адының морфологтуг тургузуу. Бөдүүн, нарын, каттышкан сан аттары	1
82	11.04		Сан аттарының бөлүктери. Түң сан аттары	1
83	14.04		Аңгылаар сан ады. Чоокшуладыр сан ады	1
84	15.04		Чыыр сан ады. Дугаар сан ады	1
85	18.04		Сан аттарының домакка хүлээлгелери	1
86	21.04		Катаптаашкын. Сан адының морфологтуг сайгарылгазының чуруму. Сан адының нарын сөстөр тургузары болгаш быжыг сөс каттыжышкыннарынга киржилгеzi	1
87	23.04		Сан адын чугаага шын ажыглаары. Тыва хемчеглер	1
Синтаксис. – 6 шак				
88	25.04		Сөс каттыжышкыны. Сөс каттыжышкыннарының грамматиктиг уткалары	1
89	28.04		Сөс каттыжышкыннарында сөстөрнүн холбаалары. Каттыжылга холбаазы	1
90	30.04		Хамааржылга холбаазы	1
91	7.05		Башкарылга холбаазы	1
92	2.05		Катаптаашкын. Сөс каттыжышкыннары	1
93	5.05		Ч/с. Сөзүглел-биле ажыл	1
5-ки класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары – 9 шак				

94	7.05		Фонетика	1
95	9.05		Сөс чогаадылгазы	1
96	12.05		Чүве ады	1
97	14.05		Демдек ады. Грамматиктиг чогаадыг	1
98	16.05		Сан аттары	1
99	19.05		Тест-биле ажыл. Морфология	1
100	21.05		Ч/с. Чурук-биле чогаадыг	1
101	23.05		Грамматиктиг сайгарылгалар	1
102	26.05		Түңнел кичээл	1